

ATATÜRK'ÜN HEDEFLEDİĞİ TÜRK KADINI PROFİLİNİN İZLERİ:
KONYA NUTKU ÖRNEĞİ
TURKISH WOMEN PROFILE THAT ATATURK TARGETED:
EXAMPLE OF KONYA SPEECH

CEMİLE TEKİN

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü,
Asst. Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of History
cemileh@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-2694-3296>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-65, Mayıs - May 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 21.02.2019
Kabul Tarihi-Accepted Date : 21.05.2019
Sayfa-Pages : 445-464

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4119>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate

ATATÜRK'ÜN HEDEFLEDİĞİ TÜRK KADINI PROFİLİNİN İZLERİ:
KONYA NUTKU ÖRNEĞİ
TURKISH WOMEN PROFILE THAT ATATURK TARGETED:
EXAMPLE OF KONYA SPEECH

CEMİLE TEKİN

Öz

Türk kadını tarihin eski devirlerinden beri eşinin yanında değerli idi. babanın olduğu gibi annenin de hakları vardı. Evlilik, karşılıklı saygı esasına dayanır, tek eşlilik dışında birliktelik düşünülmeydi. Ana ve babanın soyu eşit kabul edilir, eşler arasında saygı öne çıkardı. İslamiyet'in kabulünden sonra yeni dinî anlayış çerçevesinde bir hayat tarzı benimsenmiş, baba evin reisi kabul edilmiştir. Bununla birlikte kadın erkekten hep saygı görmüştür.

Türk kadınına dünyadaki gelişmeler doğrultusunda yeni haklar vermek isteyen Gazi Mustafa Kemal Paşa "*Dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir.*" sözüyle kadının cemiyet ve uygarlık içindeki yerini vurgulamıştır. Kadın haklarını batılılaşmanın ve modernleşmenin bir ögesi olarak idrak etmiştir. Türk kadınına hep güvenmiş ve onun toplum içinde hak ettiği yer için inkılaplara imza atmıştır. Hiçbir devlet adamı, Atatürk kadar kadın hakları konusunda hassas olmamış ve O'nun kadar mücadele etmemiştir. Bu makalede Atatürk'ün Konya'da yaptığı konuşmada da Türk kadınına verdiği mesaj çerçevesinde hayatı boyunca yaptığı inkılaplar üzerinde durulmuştur. Ayrıca Konya gezisi ve konuşmasına temas eden metin ve çevirisi de çalışmanın ekinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Konya, Türk kadını, kadın hakları, eşitlik

Abstract

The Turkish woman has been deemed valuable by their husbands since the dawn of history. In Turkish societies, mothers had rights, as did the fathers. Marriage is based on mutual respect and monogamy. Adultery was never accepted and recognized. After the adoption of Islam, a new lifestyle has been embraced within the framework of this new religious understanding. Nonetheless, women have always been respected by the men.

Mustafa Kemal Pasha, who wanted to give new rights to the Turkish women in the direction of the developments in the world, emphasized the place of the woman in the society and civilization with his dictum: "*Everything we see on the face of the world is the work of the women*". He evaluated women's rights as a main component of westernization and modernization, and always trusted the Turkish woman. No leader has been as sensitive as Atatürk on women's rights and did not fight as much as he did. In this article, in the speech given by Atatürk in Konya, the reforms he has made have been emphasized within the framework of the message he gave to the Turkish women. In addition, the text and translation of Konya trip and its presentation are presented in the appendix.

Key Words: Atatürk, Turkish women, women's rights, equality.

Giriş

Arap toplumu, İslam'ın ortaya çıkmasından evvel kız çocuklarını diri diri gömebildiği, erkeğin dilediği sayıda evlilik yapabildiği, kadının bir eşya gibi alınıp satılabildiği bir yapıya sahipti. İslamiyet, daha önceki duruma kıyasla kadınlar lehine çok büyük bir değişiklik getirmiş¹; âdeti bir eşya durumundan kurtarıp, belli hakları olan bir insan statüsüne kavuşturmuştur.

Türklerde, konargöçer hayatın gerekliliği olarak kadın ve erkek eşit kabul edilmekte; bir kız evladının dünyaya gelmesi, Arap toplumundan farklı olarak bedbaht bir hadise olarak idrak edilmemekteydi. Evlatlar üzerinde baba kadar annenin de hakları savunulurdu. Bu devirde Türk kadını; kılıç kuşanır, ok atar, ata biner, harplerde erkeğin yanında yer alırdı. Evlilikte, tek eşlilik esastı, çok eşlilikle karşılaşılmazdı. Ana ve babanın soyu, değer olarak birbirine eşit tutulurdu. Üstelik ev yalnız erkeğin değil, kadın ve erkeğin müşterek malı kabul edilirdi. Bu nedenle erkeğe “ev ağası”, kadına da “ev hanımı” denirdi. Türk hükümdarlarının yanında resmî törenlerde eşleri de hazır bulunurdu. 1300'lü yılların ilk yarısında Türklerin meskûn olduğu toprakları dolaşan ünlü seyyah İbn Batuta, Kıpçak Türkleri'nin kadına verdiği değeri şöyle ifade etmektedir.

“Bu ülkede gördüğüm ve beni epeyce şaşırtan tutumlardan birisi de, buradaki erkeklerin kadınlarına gösterdikleri aşırı saygıdır. Bu memlekette kadınlar, erkeklerden daha üstün sayılırlar.”²

İslamiyet'ten sonra kadın hayatının şekillendirilmesinde etkin bir unsur olarak “din” olgusu karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde dinî zorunluluklar ve anlayışlar, ananevi yapı içerisinde fertlere benimsetilirken; kadın ve erkek hüviyeti, kadının erkek karşısındaki ikinci konumunu “geleneksel dini inançlara dayandırılması” sebebi ile kaçınılmaz bir şekilde içselleştirilerek şekillendiriliyordu³. Böyle bir durumu yansıtmaması nedeniyle şu örnek son derece çarpıcıdır: Mayıs 1913'te Halide Edip “*Müdafaa-i Hukuk-i Nisvanı kurduktan sonra, derneğin üyelerinden birinin uçakla bir yere gitmesi gerekmesine rağmen uçak şirketi, kadın olduğu için ona bilet satılmadığından bahseder ve durumun Cemal Paşa ile kadınların temasa geçmesiyle çözülmüştür.*”⁴

Toplumların hemen tamamında kadının görevi çok yönlü ve çok boyutludur. Bu yüzden kadının iş imkânlarını artırmaya, düzeltmeye yönelik düzenlemelerin başarılı olabilmesi için aynı zamanda aile içi görev ve münasebetlerin yeniden tanınması, yeni şartlara uymayan, gelişme ve uyumu zorlaştıran çağ dışı değer yargılarıyla mücadele edilmesinin yansısı, gerek kadın gerekse erkeğin tahsilinde ve toplumsallaşmasında kalıcı değişikliklere gidilmesi gerekmektedir. Bu denklige yöneliş içinde toplumca benimsenmiş geleneksel yapıya göre belirlenmiş işbölümü yerine, cinsiyeti ne olursa olsun her ferdin kabiliyetine göre işbölümünde yer alacağı yeni bir sosyal sistemde gerek kadın gerekse

¹ Enver Ziya Karal, “Atatürk ve Kadın Sorunu”, *Atatürk ve Devrim, Konferans ve Makaleler*, Ankara 1980, s. 118.

² Necdet Sevinç, *Eski Türklerde Kadın ve Aile*, İstanbul 1987, s. 64-65.

³ Bkz. Ali Rıza Erdem, “Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”, *Belgi Dergisi*, S. 9(Kış 2015), s. 1276.

⁴ Beyza Bilgin, “Atatürk ve Türk Kadını”, *Atatürk Haftası Konferansları*, s. 87.

erkek, kişiliklerinin çeşitli taraflarını geliştirerek en üst seviyede verimli olabileceklerdi⁵. Bunun için Atatürk, Türk kadınına önemli haklar vermek için Cumhuriyetin kurulmasından (1923) hemen sonra harekete geçmiş; kadınları erkeklerle eşit hale getirmek için inkılaplar yapmıştır. Bu makalede Mustafa Kemal Paşa'nın 1923'te Konya'da Türk kadınına verilecek haklar konusuyla ilgili mesajından sonra bu konuda yapılan inkılaplar incelenecektir. Amaç, son devirde Türk kadınının Atatürk sayesinde kazandığı çağdaş statüyü ortaya koymaktır.

Atatürk'ün Hedeflediği Türk Kadını Profiline İzlere: Konya Nutku Örneği

Saltanatın kaldırmasıyla (1922) başlayan ve hemen her alanda 1938'e kadar süren Atatürk inkılapları ile kadınlara yönelik hem toplumsal hem kültürel yaşamda değişiklikler yapılmış; aile içerisinde ve çalışma yaşamında, eğitim sahasında ve politikada erkeklerle birlikte eşit haklar verilmiştir.

Atatürk İlke ve İnkılapları, "Cumhuriyet Kadını" imajını yaratmış; din ile devlet işlerinin ayrılarak laik bir devletin kurulması ve medenî kanununun kabulü sonucunda kadın haklarında temel değişiklikler olmuştur. Kadınlara dair sosyal ve siyasi hakların tanındığı Cumhuriyetin bu ilk evresinde hızlı sayılabilecek atılımlar gerçekleştirilmiştir⁶.

Mustafa Kemal'in Yurt Gezisi Sırasında Konya'dan Türk Kadınına Verdiği Mesajlar

Mustafa Kemal Paşa, yurttan düşman atıp arkasından saltanatı kaldırmasından sonra siyasi alanda yeniden yapılanma çerçevesinde 14 Ocak 1923'te yurt gezisine çıktı. Bu seyahatler yalnız "inceleme" ya da "açılış" hedefli "merasimsel" seyahatlerden değildi. Bir taraftan devletin sosyal, ekonomik ve siyasal sahalardaki halini tespit etmeye, öbür taraftan da saptanan problemlere çare teklifleri getirmeye çalışmıştır⁷. En önemlisi, kadınlara yönelik yapacağı inkılapların mesajını vermiş olmasıdır. Bu konudaki konuşmasını eski bir Türk kültür merkezi olan Konya'da yapmıştır. Gezi ve konuşma hakkındaki ayrıntı için bkz. Ek. 2. Mustafa Kemal Paşa'nın Konya Hilal-i Ahmer kadınlar şubesinde irade buyurdıkları Nutuk'un (Ocak 1923) günümüz Türk harflerine çevirisi

Atatürk'ün İstanbul ve İzmir'den sonra en çok ziyaret ettiği ve uzun süre kaldığı kentlerden birincisi Konya'dır⁸. 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya geçerek Ankara'ya yerleştiği, Türkiye Büyük Millet Meclisini açtığı günden vefat ettiği 10 Kasım 1938 gününe kadar Konya'ya farklı tarihlerde 13 defa gitmiş, çoğu zaman günlerce kalmış, farklı konularda temaslarda bulunmuştur. Mustafa Kemal'in Konya'daki yaşamı toplam 33 günü bulmuştur⁹. O'nun Konya'yla yakından ilgilenmesinin nedenlerinden biri Konya kadınının Millî Mücadeleye verdiği destektir. Diğerleri, Konya'nın Batı Cephesi'ne en çok maddi yardımda bulunan şehir olmasıdır.

Atatürk'ün Türk kadınına seslendiği yerin Konya olmasının tesadüf olmamasının sebeplerden bir diğeri de yapılan Kurtuluş Savaşı'nda Konya havalisinin en çok şehit veren yerlerden olmasıdır. Bir başka sebep de, beş bin Konya kadınının Mondros

⁵ Yakut Özden, Değişen Bir Toplumda Kadının İstihdam İmkânlarının Geliştirilmesi Konulu Uluslararası Konferans, 7-8 Kasım 1989, İş ve İşçi Bulma Kurumu, Ankara 1990, s. 19.

⁶ Şefika Kumaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, Ankara 1991, s. 36.

⁷ Seyit Küçükbezirci, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Konya ile Yakınlığı*, Konya 2016, s. 5.

⁸ Kayseri, a.g.e., s. 10.

⁹ A.g.y.

Mütarekesinden hemen sonra, 8 Ocak 1920’de yapmış olduğu miting ve işgal güçleri temsilciliklerine ulaştırdıkları tebligat metni oluşturmuştur. Atatürk, Türk kadınlarının Milli Mücadeleye katkılarına ilişkin olarak şöyle demektedir:

“Hanımefendi hemşiremiz irade ettikleri nutukla memleketimizin kırk senedir yaşadığı hayatı, geçirdiği edvarı çok kıymetli ve çok veciz surette hülasa buyurdular. Bunu tevzi için bir kelime bile hatıra ve ilâve etmek istemiyorum. Sözlerini bu suretle tesviyeyle tezekkür ettikten sonra şunu ilâve edeyim ki, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin ve bilhassa bu ulvi cemiyette pek büyük faaliyet ve dirayetle ibrazi fedakari ile muhterem hanımlarımızın hareket-i askeriyede, Milli Mücadelenin muvaffakiyete isalinde gösterdikleri himmet ve muavenet, orduya yapılan hizmetlerin kıymetlilerinden birini teşekkül ettirmektedir. Ordunun Başkumandanı sıfatıyla heyet-i aliyelerine takdim-i teşekkürat ederim.”¹⁰

Daha Kurtuluş Savaşı’nın başlangıç yıllarında gerek hazırlık aşamasında gerekse savaş sırasında Türk kadınının yapmış olduğu hizmetlerin önemi tartışma götürmez ölçüde büyüktür. Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı’ni verirken güç aldığı, yardımını gördüğü Türk kadınına, tabii bu arada Konyalı kadınları hiç unutmamış; vefa duygusunu her fırsatta belirtmiştir. Cumhuriyet dönemi boyunca kadın haklarına öncelik tanınması veya çok önem verilmesinde bu duygunun etkisi vardır¹¹. Atatürk, Türk kadınına kendine özgü bir anlayışla gereken önemi vermiş ve bunu çeşitli nedenlerle yapmış olduğu yurt gezilerinde açık bir dille ifade etmiştir.

Mustafa Kemal, Ocak 1923’te Konya’ya gerçekleştirdiği ziyaret sırasında birkaç yerde konuşma yapmıştır; onlardan birisi de Hilâl-i Ahmer/Kızılay Cemiyeti’nde yaptığı konuşmadır Buna ilişkin *Hakimiyeti Milliye* adlı gazetede şu satırlar yazılmıştır:

“Gazi Paşa Hazretleri, Konya’daki üçüncü nutuklarını, Konya Hilal-i Ahmer Kadınlar Şubesindeki çay ziyafetinde irade buyurdular. Kadın ve erkek yüzlerce zevatin huzuruyla verilen bu çay ziyafetinde Hilal-i Ahmer Kadınlar Şubesi kâtibesini hanım efendi tarafından bir nutuk kıraat edildi”¹².

Bu konuşmada Konya kadınlarının Atatürk’e karşı duydukları hürmet ve sevgi dile getirilmiş; Türk kadınının nasıl her türlü eziyet ve zahmetlere göğüs gererek çalıştığını, son yarım asır zarfında memleketin nasıl felaketler geçirdiğini ve en nihayet kara günlerden büyük dâhilerinin yani Atatürk’ün gayretiyle nasıl kurtulduklarını, kadınıyla, erkeğiyle bütün Türkiye’nin nasıl yeni bir devre girdiği anlatılmıştır.

I. Dünya Savaşı’yla birlikte tüm dünyada olduğu gibi hayatına atılan, iktisadi zorluklara dayanarak ağır bir sosyal yükü üzerine alan Türk kadını, işgal ve direniş yıllarında da mücadelesine devam etmiştir. Özgürlük davası içinde erkeklerle birlikte hem cephe dışında hem de zaman zaman cephede mücadele eden Anadolu kadınları, âdeta bir kahramanlık hikâyesi de yazmışlardı. Mustafa Kemal’in *“Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir*

¹⁰ *Hakimiyeti Milliye*, 29.03.1923, s. 1.

¹¹ Vahap Sağ, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, II/1, s. 19.

¹² *Hakimiyeti Milliye*, 29.03.1923, s. 1.

milletinde Anadolu köylü kadınının üstünde kadın çalışmasından söz etmek imkânı yoktur. Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluş ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim diyemez” ifadeleriyle bu mücadelenin önemi bir kez daha ortaya konulmuştur.¹³

Türk kadınının ekonomik alanda ve düşmana karşı ülkeyi savunmada büyük rol oynadığını Atatürk, Konya’daki mesajında şöyle ifade eder:

“Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu ve keresteyi getiren, mahsulatı pazara götürerek paraya çeviren, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber; sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, çamur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin mühimmatını taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakâr, o ilâhi Anadolu kadınları olmuştur.”¹⁴

Sosyal Alanda Verilen Haklar: Saltanatın kaldırılması ile başlayan ve Atatürk’ün ölümüne kadar devam eden inkılaplar ile kadınların hem toplumsal hem kültürel yaşamda faaliyetleri artırılmış; böylece ailede ve çalışma hayatında, eğitim alanında ve siyasette erkeklerle eşit haklara sahip olunmuştur. Atatürk’ün Cumhuriyet’in ilanından önce dile getirdiği şu sözler aslında hayalini kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’nde kadınların durumunun nasıl olacağını yansımasıydı:

“Bizim sosyal toplumumuzun başarısızlığının sebebi, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Bundan dolayı bir sosyal toplumun, bir organı faaliyette bulunurken, diğer bir organı işlemezse, o sosyal toplum felçlidir.”¹⁵

Kılık Kıyafette Değişim: Mustafa Kemal, kadın hakları ile diğer gelişmeleri birbirinin tamamlayıcısı ve destekleyicisi olarak değerlendirmiştir. Genel anlamda inkılapların gerçekleşmesi için Türk kadınının modern dünyadaki yerini almasının gerektiğini kesin sözlerle vurgulamıştır. Kadının kıyafeti hakkında söz edilirken şüphesiz kadının, erkeğin yanında sosyal hayatı ile bütünleşmesinin bir mahsurunun sadece kıyafet konusunda olmadığını biliyordu. Bunun yanında birçok ilkenin de aynı şekilde değiştirilmesini istiyordu.

Bu bağlamda Atatürk Hilal-i Ahmer Kadınlar Kolu Konya Şubesinde yaptığı konuşmada, Türkiye’de hâkim olan durumun dışarıdan çok farklı görüldüğünü; özellikle kadınların dış görüntüsünü dile getirmiştir. Yani Türk kadınının o dönemde giydiği kıyafetin Türk millî simgesini taşımadığını vurgulamak istemiş; Türk kadınının kıyafeti konusunda olmasını şöyle açıklamıştır:

“Şehirlerdeki kadınlarımızın tazr-ı telebbüs ve tesettüründe iki şekil tecelli ediyor; ya ifrat ya da tefrit görülüyor. Yani; ya ne olduğu bilinemeyen, çok kapalı, çok karanlık bir şekl-i harici gösteren bir kıyafet veyahut

¹³ Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, (der. Nimet Arsan), II, Ankara 1981, s. 152.

¹⁴ *Tanın Gazetesi*, 29 Mart 1923, s. 1.

¹⁵ Nihan Arslan, “Atatürk ve Kadın”, *Hukuk Gündemi Dergisi*, Atatürk Özel Sayısı, s. 68.

Avrupa'nın en serbest balolarında bile kıyafet-i hariciyye olarak arz edilemeyecek kadar açık bir telebbüs. Bunun her ikisi de sui tesirden, hayatımıza fenalık yapmaktan hali değildir. Bunun her ikisi de şeriatın tavsiyesi, dinin emri haricindedir. Bizim dinimiz kadını o ifrattan da, bu tefritten de tebrik eder."¹⁶

Mustafa Kemal, giyim tarzında abartıda bulunulmaması, kadın kıyafeti konusunda Avrupa kadınının taklit edilmemesi ve millî kıyafetin tercih edilmesi gerektiğini savunmuş; bu konuyu Konya'daki konuşmasında şöyle dile getirmiştir: "*Her milletin kendisine özel geleneği, adetleri, milli özellikleri vardır. Hiçbir millet başka bir milletin taklitçisi olmamalıdır. Çünkü böyle bir millet ne taklit ettiği milletin aynı olabilir, ne kendi milliyeti dâhilinde kalabilir. Bunun neticesi şüphesiz ki hüsrandır.*"¹⁷

Türk kadınının kılık kıyafetiyle ilgili yabancı basında birçok yazı kaleme alınmış; bu konuda Mustafa Kemal'in bir şey yapamayacağı iddia edilmiştir. Gazi, bunu bir örnekle şöyle açıklar:

"Benimle temas eden bazı ecnebi muhabirleri, bilhassa bir İngiliz muhabiresi, ismini hatırıma getiremedim, bir sıra makaleler yazmış. Bu makalelerin birinde tesadüf etmiştim, diyor ki: 'Mustafa Kemal Paşa ve refikası memlekette çok tecdidatta bulunabilirler, birçok yenilikler yapabilirler, pek çok şeyleri değiştirebilirler; lakin yalnız bir şeyi yapamazlar, o da kadınların tarz-ı telebbüsünü değiştirmektir.'"¹⁸

Türk kadınının dış görüntüsüne bakarak değerlendirmenin yanlış olduğunu Atatürk şöyle anlatır:

*"Manzara-i hariciyeleriyle düşmanlarımıza ve bilhassa içimizdeki bedhahlara bilerek ve daha ziyade bilmeyerek haklı sermaye-i tezvîr veren manzaraları, hepiniz biliyorsunuz ve herkes biliyor ki, en ziyade memleketimizin en büyük şehri olan, asırlarca devletin payitahtı ve makam-ı hilafet bulunan İstanbul'da tesadüf ediliyor. Düşmanlarımız bu manzaradaki kadınlardan aldıkları intibaat ile acı hükümler veriyor ve diyorlar ki: Türkiye mütemeddin bir millet olamaz, çünkü Türkiye halkı iki parçadan mürekkeptir."*¹⁹

Türkiye'de Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı sırasında kadının kılık kıyafetindeki değişim, bu konuda bir şey yapılamayacağını ileri sürenleri şaşırtmış olmalıdır.

Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesi: Atatürk'ün kadına yönelik gerçekleştirdiği inkılapların tek amacının, diğer alanlarda olduğu gibi Türk toplumunu "Batı medeniyetinin üstüne çıkarmak" olduğu bilinmektedir. Bunun için gerçekleştirdiği tüm inkılaplarda sürekli önceliği Türk kadınına tanıdığı görülür. Türk kadınının kültür düzeyini geliştirmek, aile içinde ve dışında sahip olması gereken ve hak ettiği tüm hakları

¹⁶ *Hakimiyeti Milliye*, 29.03.1923, s. 1.

¹⁷ A.g.y.

¹⁸ *Tanin Gazetesi*, a.g.m., s. 1.

¹⁹ *Hakimiyeti Milliye*, 29.03.1923, s. 1.

kendisine vermek, onu her şeyiyle diğer devletlerin kadınlarının üstünde görmek O'nun istediği en önemli konulardan biriydi.

Türk kadınlarının kendilerine verilen hakları, gayret göstermeden kolayca elde ettiklerini öne sürenlere bunun böyle olmadığına dair en net cevabı Atatürk şöyle verir:

“Türk kadınına bu hakkın bir lütuf olarak verildiği kanaatinde değiliz. Kimse bu kanaatte olamaz. Bir memlekette ki, yurdun her tarafı istilâya uğradığı zaman, kadınlar ateş altında erkeklerle beraber omuz omuza çalışırlar, memleketin geri kalan kısmını korumak ve beslemek için tarlanın kara toprağından yiyecek çıkarmaya çalışırlar, elbette bu varlıkların yurdun her köşesinde ve her tabakasinda söz söylemeye hakları vardır.”²⁰

Yeni kabul edilen Medeni Kanununu, Türk kadınına siyasî hakların tanınması takip etti. 3 Nisan 1930'da ki belediye ve 5 Aralık 1934'te ki genel seçimlerde kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildi. O dönemde Amerika, Asya ve Avrupa kıtalarındaki birçok ülkede kadınlar bu hakları hâlâ kazanmamışlardı.

Kadının Eşit Vatandaş Sayılması: Mustafa Kemal Atatürk'ün Medeni Kanunla yaptığı değişiklikler, Türk aile birliğini sağlam temellere oturtarak aile içinde kadının pozisyonunu iyileştirmeyi hedeflediğinin açık bir belirtisidir. Bilindiği gibi, Türk Medeni Kanun; 17 Şubat 1926'da Mahmut Esad Bozkurt tarafından meclise sunulmuş ve kabul edilerek 4 Ekim 1926'da da yürürlüğe girmiştir. Medeni Kanun ile kadın erkek eşit sayılmıştır. Bu kanun ile ailedeki münasebetler ağında oldukça önemli değişiklikler yapıldı. Öncelikle çok eşli evliliğe son verildi. Bununla birlikte kadın ve erkek için evlilikte yaş sınırı konuldu. Miras konusunda kız çocuklara erkek çocuklarla aynı haklar verildi ve birbirlerine eşit kabul edildi. Mahkeme önünde kadın ve erkeğin eşit şahitliği kabul edildi. Kadınlara istediği işte çalışma hakkı tanındı. Buna karşın evlilik müessesesinde geleneksel olarak kabullenilen zihniyet devam ettirildi ve erkek, aile reisi olarak belirtildi. Kadına boşanma hakkının verilmesi de diğer bir inkılaptır²¹. Atatürk'ün kadınlara yönelik gerçekleştirdiği inkılaplar daha sonra alınan kararlara kaynak olmuştur. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası “herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit” olduğunu hükme bağlanmıştır. Anayasa, ayrıca “Aile Türk toplumunun temelidir” ilkesini benimsemiştir. Devlete, özellikle ananın ve çocukların korunması görevini vermiştir. Böylece, Atatürk'ün bu konudaki başlıca düşünceleri, Anayasa emri haline gelmiştir.

Kadının Eğitim Alanında Yükselmesi: Eski Türklerde eğitim kurumsallaşmamış ve profesyonel bir tabana oturtulmamış, daha çok aile ve toplum tarafından yerine getirilen ferdi bir etkinlik olarak kalmıştır. Göçebe hayatı sürdürülürken evin hanımı ile erkeği, çocuklarının tahsilinden birinci derecede yükümlüydü. Erkek evladı yetiştirmek babanın, kızı yetiştirmek de annenin göreviydi²².

²⁰ Hakimiyeti Milliye, 29.03.1923, s. 1.

²¹ Erdem, a.g.m., s. 1271.

²² Yahya Akyüz, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, S. 1/2 (2011), s. 12.

Selçuklular ve Osmanlılarda mektep ve medrese yaygınlaşmış; bunlar Türk toplumunun eğitim aldığı biricik kurumlar haline gelmiştir. Mektepte kız ve erkek çocuklar birlikte ders alır; başarılı olan erkek çocuklar medreseye isterlerse devam ederler; kız çocuklar ise evde annesinden aldığı bilgilerle gelecek hayata dair şeyleri öğrenirlerdi. Tanzimat (1839), kadına eğitim alanında yenilikler getirdi. Daha önce yalnız okuma-yazma ve dinî eğitimle sınırlı kalan kadınların tahsil düzeyleri, bu dönemde yükselmeye başlamıştır. Tanzimat'ın kadın haklarına ilişkin en büyük muvaffakiyeti, kız öğrencilerin ortaokul düzeyinde tahsil görmelerini başlatması olmuştur²³. Eğitim sahasındaki kadın eksenli ilerlemeler bununla sınırlı kalmamış, 1842 yılında Avrupa'dan getirilen ebeler tarafından tıbbiye mekteplerinde açılan kurslarla kadınların meslek edinmeleri konusunda önemli bir adım atılmıştır. Kadının meslekî tahsili konusundaki reformlar artarak devam etmiş ve 1870'te kadın öğretmen yetiştirmek amacıyla Darü'l-Muallimat kurulmuştur²⁴. Kadına yönelik bu reformlar, Meşrutiyet dönemlerinde de devam etmiş; okullaşma sayısı ile kalitesi artmıştır. Böylece daha çok kadın tahsil görme imkânına kavuşmuştur²⁵.

Mustafa Kemal, siyasal ve toplumsal hayatta bilimin ve aklın önderliğine inanan bir devlet adamı olarak her platformda tahsilin ehemmiyetine vurgu yaparken, toplumun tüm bireylerinin kadını, erkeği, çocuğu, köylüsü ve işçisiyle eğitilmesi gerektiğini dile getiriyordu. İnkılaplarında ilk adımı, her işin başı olan eğitim sahasında attı. Konuşmalarında özellikle kadınların eğitime dair vurgular yaptı. Bu bağlamda bir defasında şöyle demiştir:

*“Kadınlarımız erkeklerden daha çok münevver, daha çok feyizli daha çok bilgili olmaya mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdırlar.”*²⁶

O, Cumhuriyet Kadınının, toplumun temeli olduğunun farkında idi. Bunun için kadını bilgilendirme sürecine sokmuş; onu hemen her konuda erkekle eşit hale getirmiştir²⁷.

Atatürk, kadınlara gerekli eğitimi veremeyen bir toplumun ilerleyemeyeceği fikrindeydi. Bu nedenle “Bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer kısmının göklere yükselmesinin imkânsız” olduğu gerçeğini her fırsatta hatırlatmıştır²⁸. Bu bağlamda: “*Daha selâmetle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, içtimai, iktisadi hayatta erkek şeriki, refiki, muavin ve müzahiri yapmak yoludur*”²⁹ sözleriyle bir toplumun eğitilmek istenirse kadından başlanması gerektiğinin mesajını vermiştir.

²³ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2002, s. 231.

²⁴ Bulut, a.g.m. s. 4.

²⁵ Bulut, a.g.m. s. 4.

²⁶ Sinever Esin Dayı, “Atatürk’e Göre Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Türk Kadını”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü Atatürk Dergisi*, III/1 (2000), s. 120.

²⁷ İhsan Şerif Kaymaz, “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46(2010), s. 333-366.

²⁸ Erdem, a.g.m., s. 1273.

²⁹ *Hakimiyeti Milliye*, 29.03.1923, s. 1.

Atatürk, himayeye muhtaç kız çocuklarına bizzat kendisi kol kanat olmuş; onlara eğitim alma imkânı sağlamıştır. Bunun birçok örneği vardır. Bunlardan Atatürk'ün manevi kızı Rukiye Hanım Konyalı idi. I. Dünya Savaşı sırasında, Konyalı yazarı çavuşu O'nun yanında bulunmuş; yıllar sonra Konya ziyareti sırasında çavuş ve eşinin vefat ettiğini, en küçük 10 yaşındaki kızlarının akrabalarının yanında kaldığını öğrenmiş; küçük Rukiye'yi Ankara'ya götürüp Notre Dame de Sion Fransız Lisesi'nde okutmuştur³⁰.

Atatürk'ün kadınların eğitimine yönelik inkılapları kısa sürede meyvesini vermiş; Türk kadınının durumunu Türkiye'yi ziyaret eden yabancılar hayretle görmüşlerdir. Mirat soyadlı bir Yugoslav bayan gazeteci, 1935'te İstanbul'da hem muhabir hem de turist olarak bulunmuş; Türkiye'de kadınlarla ilgili değişimi hayretle görmüştür. Avrupa kültürüne uygun sokaklarda, okullarda, mağazalarda Türk kadınına gördüğünde imrenerek: *“Gerçekten burası Atatürk Türkiyesi'dir”* diyerek memnuniyetini ifade etmiştir³¹. Yugoslav gazetecinin muhatap olduğu Türk gazeteci inkılapların kadına verdiği hakların faydalarını şöyle açıklamıştır:

*“Bizde doktor, avukat, hâkim, bakanlıklarda daire başkanı, öğretim üyesi, öğretmen gibi mesleklerde görev yapan birçok kadın vardır. Bunlar, duvarla kapalı avluları özleyecekler mi?”*³²

Ailede Erkeğin Yanında Kadının Rolünün Büyük Olması: “Kadın” ve “kadınlık” her şeyden evvel bir özelliktir. Bu, insanın cinsiyetini belirleyen fizyolojik bir farkla başlayıp yaşamı boyunca kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olarak onun gelişmesi ile bütünleşen bir niteliktir. Eski Türklerde kadınlar kendilerini her şeyden önce anne ve eş olarak görmek üzere yetiştirilirdi³³.

Atatürk, Konya'da yaptığı konuşmada bir taraftan Türk kadınlarının genel görevlerinde sorumluluklarına düşen en hayırlı ve en erdemli görev olan iyi anne olmanın yanı sıra eğitim seviyesi yükseldikçe, uygarlıkta büyük adımlarıyla yürüdükçe, yüzyılın bugünkü ihtiyaçlarına göre çocuk yetiştirmesinin zorunluluk olduğunu; diğer taraftan evlatlarına vereceği terbiyenin eski dönemlerdeki gibi kolay olmadığını ve birçok vasafta sahip evlat yetiştirmek, onları bugünkü yaşam için aktif bir aza haline getirmek olduğunu dile getirmiş³⁴; yukarıda değinilen konuşmasının devamında şöyle demiştir: *“Büyük atalarımız ve onların anaları, tarihin ve vukuatın şehadetiyle sabittir ki, cidden yüksek faziletler göstermişlerdir. Burada birçok noktalardan sayabileceğimiz o faziletlerin en büyüğü ve en ehemmiyetlisi kıymetli evlâtlar yetiştirmeleriydi. Hakikaten Türk milletinin bütün cihanda yalnız Asya'da değil Avrupa'da dahi azim üstünlükler göstermiş olması, tatan rikkat icra edilmiş bulunması, hep öyle kıymetli ataların faziletli evlâtlar yetiştirmesi ve daha beşikden çocuklarının ruhuna mertlik ve fazilet teskin edilmesi sayesinde idi.”*³⁵

³⁰ Küçükbezirci, a.g.e., s. 23.

³¹ *Ilustrovani List Nedelja*, “Šta sam videla u Novoj Turskoj”, Beograd 1935, s. 18-21.

³² A.g.y.

³³ *Türk Aile Ansiklopedisi*, II, Ankara 1991, s. 537.

³⁴ Küçükbezirci, a.g.e., s. 25.

³⁵ *Hakimiyeti Milliye*, 29.03.1923, s. 1.

Ayrıca Türk kadınının erkeklerle aynı seviyede olduğunu Atatürk şöyle dile getirmişti: “Çok büyük şükür ile görüyoruz ve görmekteyiz ki, her yerde hanımlarımız erkeklerle fikir ve nur yolunda müsabaka edercesine yürüyorlar. Yine şükürle ifade etmek lazımdır ki, hiç bir yerde kadınlarımız erkeklerin dününde değildir. Hemen her yerde kadın ve erkek seviyesi arasında bir teadül görmekteyim. Bu hal şayan-ı iftiharadır. Kadınlarımızın, daha namüsaıt şerait altında erkeklerden geri kalmayışı ve belki aynı şerait tahtında erkeklerden ileri gidişı fahri muciptir.”³⁶

Türk Kadınının Başka Ülkelerin Kadınlarının Üstünde Haklara Sahip Olması: Mustafa Kemal, Türk kadınının, koşullar müsait olursa, hiçbir sahada erkeklerden geri kalmayacağından emindi ³⁷. Onların Avrupalı kadınlardan da geri kalmayacakları yolundaki görüşünü, yeri geldikçe dile getirmiştir. Konya’da 21 Mart 1923 tarihinde bu konuda şöyle demiştir:

*“Kadınlarımız için, asıl mücadele alanı, asıl zafer kazanılması gereken alan, biçim ve kılıkta süsten çok, ışıkla, bilgi ve kültürle, gerçek faziletle süslenip donanmaktır. Ben muhterem hanımlarımızın Avrupa kadınlarının aşağısında kalmayacak, aksine pek çok yönden onların üstüne çıkacak şekilde ışıkla, bilgi ve kültürle donanacaklarından asla şüphe etmeyen ve buna kesinlikle emin olanlardanım.”*³⁸

Aslında Türk kadını, bazı konularda Avrupa kadınlarının bile imreneceği kadar ilerlemiştir. Atatürk, Konya’daki konuşmasında bu konuyu şu şekilde dile getirmiştir:

*“Bir İngiliz bayan gazetecisi İstanbul’da gördüğü bazı kadınların fazla müsamahalı kıyafetlerini düşünüyordu. Yazdığı makalede bu konuyu açıklıyor ve diyor ki; ‘Çünkü o kadınlar o kadar modern, albenili ve incedirler ki bütün Avrupa kadınları onları kendilerine model alsalar hak ederler.’”*³⁹

³⁶ *Hakimiyeti Milliye*, 29.03.1923, s. 1.

³⁷ Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, II, s. 152.

³⁸ *A.g.e.*, s. 152-153.

³⁹ *Hakimiyeti Milliye*, 23 Mart 1923. s. 1.

Sonuç

Mustafa Kemal Atatürk'ün İstanbul ve İzmir'den sonra en çok ziyaret ettiği ve uzun süre kaldığı kentlerden birincisi Konya'dır. Atatürk 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya geçerek Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisini açtığı günden vefat ettiği 10 Kasım 1938'e kadar Konya'ya farklı tarihlerde 13 defa gitmiş çoğu zaman günlerce kalmış, farklı temaslarda bulunmuştur. Atatürk Konya'da toplam 33 gün geçirmiştir. *“Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç yıllarında itibaren Türk kadınının yapmış olduğu hizmetlerin önemi tartışma götürmez ölçüde büyük görmüş, bu mücadelede güç ve destek gördüğü Türk kadınına hiç unutmamıştır. Vefa duygusunu her fırsatta belirtmiştir. Cumhuriyet dönemi boyunca kadın haklarına öncelik tanınması veya çok önem verilmesinde bu duygunun etkisi vardır. Atatürk, Türk kadınına kendine özgü bir anlayışla gereken önemi vermiş ve bunu çeşitli nedenlerle yapmış olduğu yurt gezilerinde açık bir dille ifade etmiştir.”*

Atatürk'ün Türk kadınına yönelik hakları seslendirdiği yerin Konya olması tesadüf değildir. Bunun sebeplerinden birisi yapılan Kurtuluş Savaşı'nda Konya'nın en çok şehit veren havalilerden birisi olması, diğeri ise Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin öncülüğünde 8 Ocak 1920'de Konya'da bir miting düzenlenmiş olmasıdır. Mitingden sonra beş bin Türk kadını, Wilson Prensiplerinden hareketle ülkenin kurtarılması ve müstakil bir Türkiye'nin kurulması için İtilâf Devletlerine yönelik olarak bir bildirge yayınlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa, önce ülkeden düşmanı atmış; arkasından saltanatı kaldırmış; daha sonra siyasi ve sosyal alanda yeniden yapılanma çerçevesinde 14 Ocak 1923'te yurt gezisine çıkmıştır. Bu seyahatler yalnız *“inceleme”* ya da *“açılış”* hedefli *“merasimsel”* seyahatler değildi. Bir taraftan devletin sosyal, ekonomik ve siyasal sahalardaki durumunu tespit etmeye, öbür taraftan da saptanan problemlere çare teklifleri getirmeye çalışmıştır. En önemlisi, kadınlara yönelik yapacağı inkılapların mesajını vermiş olmasıdır. Bu konudaki konuşmasını eski bir Türk kültür merkezi olan Konya'da yapmıştır.

Atatürk, kadın hakları konusunu, diğer gelişmelerin bir parçası olarak görmüş, birbirinin tamamlayıcısı ve destekleyicisi yaklaşımıyla hareket etmiştir. Genel olarak inkılapların başarıya ulaşabilmesi için Türk kadınının modern dünyadaki yerini almasının gerektiğini kesin ve kararlı ifadelerle vurgulamıştır. Kadının kıyafeti ile ilgili konuya eğilirken şüphesiz kadının, erkeğin yanında sosyal yaşantıda tek engelin sadece kılık kıyafet olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında diğer konuların da aynı biçimde değiştirilmesini istemiştir. Kadın hakları mevzuunda en mühim gelişmelerden biri de *“Türk Medeni Kanunu”*nun kabulü olmuştur. Bu kanunla kadınlar ayırım yapılmaksızın başka medeni ülkelerin kadınları gibi eşit haklara erişmişlerdir. Böylece Türk kadını, her şeyden önce anne ve eş olarak değerlendirilmiş; Atatürk inkılaplarından kuvvet alarak hemen her alanda kendini değiştirmiş; çok kısa bir süre içinde çalışma alanlarında her konuda başarı ile görev yapacak duruma gelmiştir.

Türk kadını Atatürk'ün düzenlemeleri sayesinde birçok Avrupa ülkesinde kadınların sahip olduğu hakları elde etmiştir. Hatta bazı konularda Avrupa kadınlarının bile imreneceği kadar ilerlemiştir. Mustafa Kemal'in hayatı süresince üstünde durduğu, *“kadın hakları”*, günümüz uluslararası deyimıyla *“kadın hakları ve statüsü”* toplumun bireyi olarak doğuşundan hayatının sonuna kadar fazlasıyla önem verdiği bir konu olmuştur. Dünya onun yıllarca önce gerçekleştirdiği yeni gündeme getirmiştir. Nitekim

gerek 1975'deki New Mexico Konferansı gerekse 1980 Konferansında alınan kararlar, dünya ülkelerindeki kadın hakları ve durumu için varılan amaçlar ve gelecek için beklenenlerin büyük kısmının Atatürk tarafından daha 1930'larda Türk kadınına verildiği görülmektedir. Atatürk'ün Türk kadınına yönelik gerçekleştirdiği inkılaplar, dünya kadınlarının bu hakları kazanmasına öncülük etmiştir. O'nun kadın hakları ile kadının statüsü konusundaki görüşleri ve ilkeleri, çok daha sonra İnsan Hakları Bildirisi'nde ve batılı birçok ülkenin anayasalarında yer aldığı görülmektedir.

Kaynaklar

- ATATÜRK, *Söylev ve Demeçler*, II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1981.
- ATATÜRK, *Nutuk*, (1920-1927), II (bugünkü dille yayına haz. Zeynep Korkmaz), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Ankara 1986.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi, İstanbul 2002.
- KAYSERİ, İhsan, *Atatürk ve Konya*, Arı Basımevi, Konya 1981.
- KURNAZ, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurulu Başkanlığı Yayınları, No: 4, Ankara 1991.
- KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Konya ile Yakınlığı*, Konya 2016.
- LAPČEVIĆ, Dragiša, *O Našim Muslimanima*, Sociološke i etnografske beleške, Beograd 1925.
- SEVİNÇ, Necdet, *Eski Türklerde Kadın ve Aile*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1987.
- SİMİĆ, Stevan, *Najveći reformator sadašnjice: Kemal paša*, Štamparija Nemanja, Skoplje 1932.
- Türk Aile Ansiklopedisi*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., II, Ankara 1991.

Makaleler

- AKYÜZ, Yahya, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1/2 (2011), s. 9-22.
- ARSLAN, Nihan, “Atatürk ve Kadın”, *Hukuk Gündemi Dergisi*, Atatürk Özel Sayısı, s. 67-68.
- BİLGİN, Beyza, “Atatürk ve Türk Kadını”, Atatürk Haftası Konferansları, s. 87.
- BULUT, Sedef- Miray Vurmay Güzel, “Ortadoğulu Kadın Gözünden Atatürk Döneminde Kadın Hakları: Mısır Örneği”, *DTCF Dergisi*, 57.1 (2017), s. 1-49.
- DAYI, Sinever Esin, “Atatürk'e Göre Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Türk Kadını”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü Atatürk Dergisi*, S. 3 (2000), s. 115-133.
- DOĞRAMACI, Emel, *Milliyet Gazetesi*, “Meksika'da Kadınlar Yılı Konferansı”, 17 Ağustos 1975.
- ERDEM, Ali Rıza, “Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”, *Belgi Dergisi*, S. 9(Kış 2015), s. 1266-1277.
- GÜVEN, Cemal, “Millî Mücadele Döneminde Konya Mitingleri”, *Yeni İpek Yolu Konya Kitabı*, V / Özel Sayı, Konya 2002, s. 251-269.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 48(1964), Vesika: 1115.
- KARAL, Enver Ziya, “Atatürk ve Kadın Sorunu”, *Atatürk ve Devrim, Konferans ve Makaleler*, Ankara 1980.
- KAYMAZ, İhsan Şerif, “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadının Toplumsal Konumu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46 (2010), s. 333-366.
- ÖZDEN, Yakut, *Değişen Bir Toplumda Kadının İstihdam İmkânlarının Geliştirilmesi Konulu Uluslararası Konferans*, 7-8 Kasım 1989, İş ve İşçi Bulma Kurumu, Ankara 1990.

SAĞ, Vahap, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, II/1, s. 9-23.

SOLAK, İbrahim -Zeynep Uysal, “Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)”, *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır*, 6-08 Mayıs 2016, Konya 2016, s. 991-1005.

Gazeteler

Tanin Gazetesi, 29 Mart 1923.

Hâkimiyeti Milliye, 23 Mart 1923; 29 Mart 1923.

Ilustrovani List Nedelja, “Šta sam videla u Novoj Turskoj”, Beograd 1935, s. 18-21.

EK. 2. Mustafa Kemal Paşa'nın Konya Hilal-i Ahmer kadınlar şubesinde irade buyurdukları Nutuk'un (Ocak 1923) günümüz Türk harflerine çevirisi

Kadınlarımızın milli mücadeledeki muavenetlerine teşekkürler ederek, dünyada hiçbir milletin kadını "Ben Anadolu kadınından daha Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim" diyemez buyurmuşlardır.

Gazi Paşa Hazretleri, Konya'daki üçüncü nutuklarını, Konya Hilal-i Ahmer Kadınlar Şubesindeki çay ziyafetinde irade buyurdular. Kadın ve erkek yüzlerce zevatın huzuruyla verilen bu çay ziyafetinde Hilal-i Ahmer Kadınlar Şubesi kâtibesini hanım efendi tarafından bir nutuk kıraat edildi. bu nutukta, hanımlarımızın Gazi Paşa komutanlarına karşı duydukları hürmet ve perestiş, Türk kadınlığında büyük müncilerinin gösterdiği intiba ve inkılap bulunduğu metin idarelerle yürüyeceği milli mücadelede, Türk kadınlığının da nasıl fedakârane çalıştığını, son yarım asır zarfında memleketimizin nasıl felaketler geçirdiği ve en nihayet bu misillü kara günlerden büyük dâhilerinin himmetiyle nasıl kurtuldukları, kadınıyla, erkeğiyle bütün Türkiye'nin nasıl yeni bir devre girdiği anlatıldı, kadın ve Hilal-i Ahmer'de ki kadınların kurdukları milli ve hayati haklarımızı kabul etmişler de, yeniden harp başlarına tekrar nasıl candan çalışmışsa cetleri izah edildikten sonra Gazi Paşa Hazretleriyle muhterem refikalarına uzun ve ... emirleri tamim edildi. Onu müteakip, belediye reisi Muhlis Bey tarafından da, hayat-ı içtimaiyemizin tesisi yolunda beyanatta bulunarak, inkılap tarihimizde bir merhale olan bu içtimadan dolayı Gazi Paşa ile muhterem refikalarına teşekkür ve böyle bir icmayı ihzar buyurduklarından dolayı da Hilal-i Ahmer reisi şerefine hanımlar heyet-i idareyi memleket namına tebrik dildikten sonra Gazi Paşa Hazretleri her iki nutka, Türk kadınları hakkında gayet kıymetli bir şah eser olan atideki hataya ile mukabelede bulundular:

"Muhterem Hanım ve beyefendiler. Bu dakikada Konya'nın çok güzide ve kıymetli hanımlarıyla, çok muhterem münevver hemşirelerimizle ve kendilerine refakat eden arkadaşlarıyla hep bir arada bulunmaktan çok memnun ve müteessirim. Bize böyle samimi, memnuniyetşinas kıymetli dakikaları ihzar eden Konya Hilâl-i Ahmer Kadınlar Şubesini teşkil eden Hanımefendilere suret-i mahsusada teşekkürlerimi arz ederim. Bilhassa Hemşiremiz Hanımefendinin, cemiyetlerinin tercüman-ı hissiyatı olarak hakkımda beyan buyurdukları fevkalade temeddühata karşı münkadirim. Hanımefendi hemşiremiz irade ettikleri nutukla memleketimizin kırk senedir yaşadığı hayatı, geçirdiği edvari çok kıymetli ve çok veciz surette hülasa buyurdular. Bunu tevzih için bir kelime bile hatıra ve ilâve etmek istemiyorum. Sözlerini bu suretle tesviyeyle tezekkür ettikten sonra şunu ilâve edeyim ki, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ve bilhassa bu ulvi cemiyette pek büyük faaliyet ve dirayetle ibrazi fedakârî ile muhterem hanımlarımızın

hareket-i askeriyede, Milli Mücadelenin muvaffakiyete isalinde gösterdikleri himmet ve muavenet, orduya yapılan hizmetlerin kıymetlilerinden birini teşekkül ettirmektedir. Ordunun Başkumandanı sıfatıyla heyet-i aliyelerine takdim-i teşekkürat ederim.

Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da azimkârane çalışarak memleketimize daha çok hizmetler ifa edeceğinize eminim.

Bu son senelerin inkılâp hayatında, hummalı fedakârlıklarla mahmul mücadele hayatında, milleti ölümden kurtararak halasa ve istiklale götüren azim ve faaliyet hayatında, her ferdi milletin mesaisi, gayreti, himmeti, fedakârlığı geçmiştir. Bu meyanda en ziyade tecil ile yâd ve daima şükran ile tekrar edilmesi lazım gelen bir himmet vardır ki, o da, Anadolu kadınının iraz etmiş olduğu çok ulvi, çok yüksek, çok kıymetli fedakârlıktır. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmemizin imkânı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını “Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim” diyemez.

Kadınlarımız haddi zatında hayat-ı içtimaiyede erkeklerimizle her vakit yan yana yaşadılar. Bugün değil, eskiden beri, uzun zamanlardan beri, kadınlarımız erkeklerle baş başa, mücadele hayatında, ziraat hayatında, hayat maişetinde, erkeklerimizden yarım hatve geri kalmayarak yürüdüler. Belki erkeklerimiz memleketi istilâ eden düşmana karşı süngüleriyle, düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında ispat-ı vücud ettiler. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat menbalarını kadınlarımız işletmiştir. Memleketin esbab-imevcudiyetini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmaktadır. Kimse inkâr edemez ki, bu harpte ve ondan evvelki harplerde milletin kabiliyet-i hayatını tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu ve keresteyi getiren, mahsulatı pazara götürerek paraya kalb eden, aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla beraber; sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, çamur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin mühimmatını taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakâr, o ilâhi Anadolu kadınları olmuştur. Binaenaleyh hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle ebediyen taziz ve takdis edelim.

Fakat muhterem hanımlar ve muhterem beyler, cümledenize malumdur ki, kadınlarımızın bu kadar fedakârlığına, kadınlarımızın bu kadar hizmetine, erkeklerden hiçbir yerde geri kalmayan bu kadar ehliyetlerine rağmen düşmanlarımız ve Türk kadınının ruhunu bilmeyen sathi nazarlar kadınlarımızı bazı isnadatta bulunmaktadırlar. Kadınlarımızın hayatta ataletle yaşadıklarını, ilim ile irfan ile münasebetleri bulunmadığını, hayat-ı medeni ve hayat-ı içtimaiye ile alakadar olmadıklarını, kadınlarımızın her şeyden mahrum kaldıklarını, onların Türk erkekleri tarafından, hayattan, dünyadan, insanlıktan geri ve kespten uzak tutulduğunu söyleyenler vardır. Fakat hakikat-i hal böyle midir? Şüphesiz ki Türk kadını bu suretle

görmek, Türk kadınına görmemektir. Ecnebilerin ve bizi düşman nazarıyla görenlerin tarif ve tasavvur ettikleri kadınlar, bu vatanın asıl kadını, Anadolu'nun asıl Türk kadını değildir. Öyle kadınlar bizim asıl hayatımızda ve asıl memleketimizde yoktur. Türk kadınına yanlış görüp yanlış anlatanlar, bilhassa büyük şehirlerimizde, müterakki, medeni zannedilen yerlerde bazı Türk hanımlarının manzara-i haricilerine bakarak aldanıyorlar. O kadınların harici manzaraları aleyhimizdeki sui tefsirlere müsait bir zemin olarak alıyorlar. Milletın umumi hayatına nispetle pek mahdud ve naciz olan o kadınları, onların manzara-i hariciyelerinden çıkardıkları manayı bütün Türk kadınılığına teşmil ediyorlar. İşte ilk tashih edilecek hata ve ilk ilân edilecek hakikat buradadır. Manzara-i hariciyelerıyla düşmanlarımıza ve bilhassa içimizdeki bedhahlara bilerek ve daha ziyade bilmeyerek haklı sermaye-i tezvir veren manzaraları, hepiniz biliyorsunuz ve herkes biliyor ki, en ziyade memleketimizin en büyük şehri olan, asırlarca devletin payitahtı ve makam-ı hilafet bulunan İstanbul'da tesadüf ediliyor. Düşmanlarımız bu manzaradaki kadınlardan aldıkları intibaat ile acı hükümler veriyor ve diyorlar ki: Türkiye mütemeddin bir millet olamaz, çünkü Türkiye halkı iki parçadan mürekkeptir. Kadın ve erkek diye iki kısma ayrılmıştır, hâlbuki bir cemiyet-i içtimaiyye aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse terakki ve temeddün etmesine imkân-ı fenni ve ihtimal-i ilmi yoktur.

Muhterem Hanımlar, düşmanlarımızı aldatan bu manzara-i hariciyye; bilhassa kadınlarımızın şeklinden, tarz-ı telebbüsünden ve suret-i tesettüründen neşet ediyor. Onların aldanmalarına saik olan diğer bir nokta da ecnebilerle temas edebilecek makamda bulunan kadınlarımızın etvarı ve hareketlerinin milli etvar ve hareketlerimizin timsali olmayıp, belki Avrupai etvar ve hareketinin mukallidi olarak görülmesidir. Filhakika memleketimizin bazı yerlerinde, en ziyade büyük şehirlerinde, tarz-ı telebbüsümüz, kıyafetimiz bizim olmaktan çıkmıştır. Şehirlerdeki kadınlarımızın tarz-ı telebbüs ve tesettüründe iki şekil tecelli ediyor; ya ifrat ya da tefrit görülüyor. Yani; ya ne olduğu bilinemeyen, çok kapalı, çok karanlık bir şekli harici gösteren bir kıyafet veyahut Avrupa'nın en serbest balolarında bile kıyafet-i hariciyye olarak arz edilemeyecek kadar açık bir telebbüs. Bunun her ikisi de sui tesirden, hayatımıza fenalık yapmaktan hali değildir. Bunun her ikisi de şeriatın tavsiyesi, dinin emri haricindedir. Bizim dinimiz kadını o ifrattan da, bu tefritten de tebrie eder.

O şekiller dinimizin muktezası değil, muhalifidir. Dinimizin tavsiye ettiği tesettür hem hayata, hem fazilete uygundur. Kadınlarımız şeriatın tavsiyesi, dinin emri mucibince tesettür etselerdi ne o kadar kapanacaklar, ne o kadar açılacaklardı. Tesettür-i şeri, kadınlar için vacib-i müşkilat olmayacak, kadınların hayat-ı içtimaiyede, hayat-ı iktisadiyede, hayat-ı maişette ve hayat-ı ilimde erkeklerle teşrik-i faaliyet etmesine mani bulunmayacak şekli basittir. Bu şekli basit hayat-ı içtimaiyemizin ahlâk ve adabına mugayir değildir.

Tarz-ı telebbüsümüzü ifrata vardırانlar, kıyafetlerinde aynen Avrupa kadınına taklit edenler düşünmelidir ki, her milletin kendisine mahsus ananesi, kendisine mahsus adati, kendine göre milli hususiyetleri vardır. Hiçbir millet aynen diğer bir milletin taklitçisi olmamalıdır. Çünkü böyle bir millet ne taklit ettiği milletin aynı olabilir, ne kendi milliyeti dâhilinde kalabilir. Bunun neticesi şüphesiz ki hüsrandır.

Bizim tesettür meselesinde nazar-ı itibara alacağımız şey, bir yandan milletin ruhunu, diğer yandan hayatın icabatını düşünmektir. Tesettürdeki ifrat ve tefritten kurtulmakla bu iki ihtiyacı da tatmin etmiş olacağız. Tarz-ı telebbüsümüzde milletin ruhi ihtiyaçlarını tatmin için, İslâm ve Türk hayatını ibtidadan bugüne kadar layıkıyla tetkik ve etraflıca tavzih etmemiz lazımdır. Bunu yaparsak görürüz ki, şimdiki tarz-ı hayatımızda ne İslam, ne de Türk ananatiyle tevfiği yoktur. Şimdiki tarz-ı telebbüsümüz ve kıyafetimiz onlardan başkadır, Lakin onlardan daha iyidir diyemeyiz. Bizim kadın hayatımızda, kadının tarz-ı telebbüsünde teceddüd yapmak meselesi mevzu bahis değildir. Milletimize bu hususta yeni şeyleri bellettirmek mecburiyeti karşısında değiliz. Belki ancak dinimizde, milliyetimizde, tarihimizde zaten mevcut olan, adat-ı mergubeye intizamı cereyan vermek mevzu bahis olabilir. Biz başlı başımıza ferdan her türlü şekilleri tatbik edebilir, kendi zevkimize, kendi arzumıza, kendi terbiye ve seviyemize göre istediğimiz kıyafeti ihtiyar edebiliriz. Ancak bütün milletin şayan-ı kabul göreceği şekilleri, bütün milletin hayatında kabil-i tatbikiyesi olan kıyafetleri herhalde temayülât-ı umumiyede aramak ve o şekillerin muvaffakiyetini temayülât-ı umumiyeye tevfiğe görmek lâzımdır. Bazı milletlerin zevk alemlerini memleketimizde tatbik kalkmak bittabi hatadır. Bu yol, hayat-ı içtimaiyemizi, fenne ve fazilete isal etmez.

Daha selamete, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlâki, içtimai, iktisadi hayatta erkek şeriki, refiği, muavini ve müzahiri yapmak yoludur. Eğer kadınlarımız şeriatın tavsiye, dinin emrettiği bir kıyafetle, faziletin icab ettirdiği tavır ve hareket ile içimizde bulunur; milletin ilim, sanat, içtimaiyat hareketlerine iştirak ederse bu hali, emin olunuz; milletin en tutucusu dahi takdirden men-i nefis edemez. Bilakis o halin aleyhinde söylenecek sözlere karşı, belki onun müteşebbislerinden daha fazla müdafisi olur (Çok doğru sadaları).

Benimle temas eden bazı ecnebi muhabirleri, bilhassa bir İngiliz muhabiresi, ismini hatırıma getiremedim, bir sıra makaleler yazmış. Bu makalelerin birinde tesadüf etmiştim, diyor ki: Mustafa Kemal Paşa ve refikası memlekette çok teccidatta bulunabilirler, birçok yenilikler yapabilirler, pek çok şeyleri değiştirebilirler; lakin yalnız bir şeyi yapamazlar, o da kadınların tarz-ı telebbüsünü değiştirmektir.

Bu İngiliz Hanım muhabiresi bundan bahis ettiği zaman hep İstanbul'da gördüğü bazı hanımların fazla müsamahalı kıyafetlerini düşünüyordu. Nitekim makalesinin müteakip kısımlarında bu hususu izah ediyor ve diyor

ki; çünkü o hanımlar o kadar şık, o kadar zarif, o kadar incedirler ki; bütün Avrupa kadınları onları kendilerine model ittihaz etseler lâyıktır!

İşte bir ecnebi muhabiresinin bu şehadetinden de anlaşılıyor ki bizim kadınlarımız, bazı yerlerde, Avrupa kadınlarını bile gıptaya sevk edecek kadar ilerlemişlerdir ve eğer kadınlarımız yalnız bu ciheti düşünür ve yalnız şıklıkta, zarafette Avrupa kadınlarını bile geçmeyi hedef ittihaz ederse kadınlık hayatında, dolayısıyla bütün milletin hayatında varmak istediğimiz mesud inkılâba vasıl olmakta sehavete müzahir olamayız. Şekl-i tesettür meselesinde sehavetle, itimatla yürüyebilmek dinin, eski anane-i milliyenin, akıl ve mantığın, ahlâk ve faziletin emrettiği şekl-i tabi ve şekl-i basiti kabul etmektir. Şer'i mübinimizin tarif ettiği şekilden istifade ve onu hayatımıza tatbik etmek maksada vasıl için kâfidir.

Kadınlarımızın her millette olduğu gibi, bizim milletimiz için de takdiri yüksek ehemmiyet olduğunu söylemeğe lüzum yoktur. Bizim milletimizde kadın, eskiden bu ehemmiyeti hakikaten en ulvi derecede ibraz etmiştir. Büyük atalarımız ve onların anaları, tarihin ve vukuatın şehadetiyle sabittir ki, cidden yüksek faziletler göstermişlerdir. Burada birçok noktalardan sayabileceğimiz o faziletlerin en büyüğü ve en ehemmiyetlisi kıymetli evlâtlar yetiştirmeleriydi. Hakikaten Türk milletinin bütün cihanda yalnız Asya'da değil Avrupa'da dahi azim üstünlükler göstermiş olması, tatan rikkat icra edilmiş bulunması, hep öyle kıymetli ataların faziletli evlâtlar yetiştirmesi ve daha beşikten çocuklarının ruhuna mertlik ve fazilet teskin edilmesi sayesinde idi. Şunu söylemek istiyorum ki, kadınlarımızın umumi vazifelerinde uhdelere düşen hisselerden başka kendileri için en ehemmiyetli, en hayırlı, en faziletkâr bir vazifeleri de, iyi valide olmaktadır. Zaman ilerledikçe. İlim terakki ettikçe, medeniyet dev adımlarıyla yürüdükçe, hayatın, asrın bugünkü icabatına göre evlât yetiştirmenin müşkülâtını biliyoruz. Anaların bugünkü evlâtlarına vereceği terbiye eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için o vasıflara haiz evlat yetiştirmek, evlâtlarını bugünkü hayat için faal bir aza haline koymak, pek çok yüksek evsafın haili olmaya mütevakkıftır. Binaenaleyh kadınlarımız hatta erkeklerden daha çok münevver, daha çok faideli, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdırlar.

Çok büyük şükür ile görüyoruz ve görmekteyiz ki, her yerde hanımlarımız erkeklerle fikir ve nur yolunda müsabaka edercesine yürüyorlar. Yine şükürle ifade etmek lazımdır ki, hiç bir yerde kadınlarımız erkeklerin dununda değildir. Hemen her yerde kadın ve erkek seviyesi arasında bir teadül görmekteyim. Bu hal şayan-ı iftihardır. Kadınlarımızın, daha namüsaait şerait altında erkeklerden geri kalmayı ve belki aynı şerait tahtında erkeklerden ileri gidişi fahri muciptir.

Hâkimiyeti Milliye, 29.3.1923, s. 1.